

“ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДІАЛОГУ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ”

І. Г. Романко

Вступ. Завдання сучасної британської школи — протистояти деградації **суспільного** життя, збудити в молоді **почуття** взаєморозуміння, **довіри, співпраці**. Необхідно, щоб молоде покоління мислило самостійно й критично, могло творчо використовувати **одержані** знання, вирішувати моральні проблеми міжособистісного й соціального спілкування.

Значення діалогу культур і людей (В.С.Біблер, С.Ю.Курганов та ін.) для педагогіки полягає в **подоланні** однієї методології, єдиної для всіх учнів логіки розвитку, єдино заданих **змісту** і форм спілкування.

Діалог сприяє внутрішньому виробленню світоглядних установок, **тобто** затверджує ідею "філософічності **освіти**" [5]. Діалог як один з "розуміючих підходів" [7] **відкриває** нові **можливості освіти у Великій Британії**, яка перестає бути простим навіюванням стереотипів і трансляцією певних знань з деяких предметів. Сформувавши в учня **здатність** мислити, **освіта** виконує одне з найважливіших завдань. Засіб досягнення цієї мети — лексика, стиль і логіка діалогу, що розвиває в учнів усвідомлений, внутрішньо прийнятий (що перетворився на потребу) **навик** мислення, грамотної **мови**, критичного сприйняття **світу**, що в свою чергу служить формуванню етичної, освіченої **особистості XXI століття**.

Розуміючі підходи відповідають питання-у відповідь **характеру** буття, тоді як традиційний описовий **характер** навчального матеріалу не **відображає** повною мірою **суті світу і світобачення**. Діалог як засіб реалізації розуміючих підходів допомагає **не тільки** усвідомити конкретне явище, але й збагачує вмінням мислити самостійно, "бути самостійно". Не шукати й **знаходити** відповіді на вже **існуючі** питання, а виявляти суть **суперечностей**,

що виникають, формулювати свої власні питання повинні навчитися учні, щоб підготуватися до життя в реальності, що стрімко **змінюється**.

Метою дослідження є діалог як спосіб пізнання дійсності і одночасно як особливе дидактично-комунікативне **середовище**, що забезпечує суб'єктно-осмислене спілкування, рефлексію й самореалізацію **особистості**. Діалог — невід'ємний атрибут життя **особистості**: "Жити — означає брати участь у діалозі" [8].

Діалог — і **мета**, і результат, і **зміст освіти**, він сам по собі освітня технологія [8]. У зв'язку з цим можна виділити діалогічний підхід до **навчання**, діалогічну позицію, як **учителя**, так і учня, діалогічне **ставлення** до світу, себе, **іншої** людини, також діалогічну ситуацію уроку. Діалог - ситуація пошуку **значення** цінностей, їхнє закріплення у хвилюваннях [8].

У процесі діалогу пріоритетів активності, ініціативи, свободи у взаємодії суб'єктів не існує ні для жодної із сторін. Саме тому діалог в освітньому процесі не **розглядається** в єдиній парадигмі мислення і діяльності його учасників, а завжди є **міжпарадигмальною** реальністю, яка виключає **будь-яку** «оптимальну дію» на **іншого** й втручання в його духовну сферу [3].

Методами дослідження є вивчення і теоретичний аналіз психологічних досліджень в галузі педагогічної психології вітчизняних та зарубіжних авторів. Аналіз педагогічних досліджень (Snyder M.) показує, що **в даний час** педагогіка **змінює** свою методологію, стає педагогікою конструктивізму, коли головне — пошук методів і способів досягнення поставленої мети, точного визначення “що я маю” і “що мені необхідно”. У даному процесі педагогіці конструктивізму потрібні свої методи вивчення явищ, одним з головних стає діалог, оскільки він саме той інструмент, який сприяє переходу від трансляції знань, умінь і **навичок**, що **застарівають** раніше, ніж закінчується процес **навчання**, до конструктивної діяльності **вчителя** і учнів.

Системоутворюючим є діалог **з** учнем як повноправним суб'єктом процесу пізнання, носієм культури свого покоління, країни, соціальної групи.

Збагачуючись різними способами бачення і світосприйняття, навчаючись сприймати **інше** не як чуже, небезпечне, а як таке, що **здатне** збагатити, **викликавши співпереживання** або сумнів, — **дитина**, яка входить у світ культури, у процесі діалогу акумулює творчу енергію людей різних країн та епох, перетворює цю чужу енергетику на внутрішнє надбання, джерело власної творчої діяльності.

Діалог — універсальний інструмент розуміння, **оскільки** "базовим об'єктом розуміння є не річ, а процес". **Справжній** діалог завжди складний, **не дивлячись на його повсякденність**.

Для розуміння діалогу зацікавлює **досвід** Лорілард, у якій кожен учень говорив на кожному занятті, причому від нього потрібні розгорнена **мова**, аргументування, міркування вголос, участь у дискусії. Уілямс практикував такий вид письмової роботи, як "вільні тексти", **оскільки** письмова форма вимагає особливої чіткості і ясності формулювань, особливої чистоти **мови**, яка тісно пов'язана з діалогом. Для мовленнєвого підходу принципово **важливе твердження**: хто чітко мислить, той ясно **висловлюється**.

Багато в чому точки зору питання **навчання** і виховання М.Бубера перекликаючись виводять нас на проблеми **діалогічності** відносин. Для М.Бубера взаємовідносини **вчителя** і учня є **найважливішим** різновидом людських відносин, тому "справжнє виховання і справжнє **навчання** будуються на основі діалогу".

Відносини **вчителя** і учня не повинні базуватися на основі вибору: **учитель** не має права нікому віддавати перевагу. "**Ось** він **вперше** входить до класу. Він бачить учнів, які упереміж розсілися на **лавах**. Серед них одні йому приємні, **інші** - ні. На одних обличчях **вираз** тваринної тупості, **інші особи** натхненні, треті зовсім позбавлені виразу. Так уже **влаштовано** природою, і неможливо відділити одних від **інших**. І погляд **вчителя** однаково вітає всіх і всіх приймає." [2].

Ідея діалогу пов'язана з особистісно-орієнтованою **освітою**, для якої значуща **пошана особистості дитини**, партнерство, **співпраця**, діалог,

індивідуалізація. Для розуміння **суті** діалогу в особистісно-орієнтованій **освіті** і вихованні ми **спираємося** на фундаментальні дослідження, що розкривають природу педагогічного знання, цілісність освітнього процесу, особистісно-розвиваючі функції **навчання** і виховання, **суть** педагогічної діяльності.

Цінності людства повинні ніби **наново** народитися в **досвіді особистості**, інакше вони не можуть бути адекватно привласнені, **тобто** знайти особливе **значення**. Особливо те, що спочатку самовизначається людиною, **формується** як його власний **світ**. Отже, оптимальна **освіта** та, що **припускає** гармонію державних стандартів і особистісно-саморозвиваючого **початку**. **Думка** про необхідність **включення змісту окрім** стандартних компонентів, що задаються ззовні, ще й емоційно-ціннісних, особистісних елементів, які **невідривні** від самого процесу **навчання з** властивим йому міжсуб'єктним спілкуванням, є в різних концепціях освіти і виховання.

Сфера особистісно-орієнтованої педагогічної діяльності не може бути охарактеризована чітким **наочним** полем, однозначним набором функцій, відокремленістю власне професійних дій від спонтанного спілкування-**переживання**; операційна сторона педагогічної діяльності не може існувати **поза** особистісно-суб'єктивними компонентами, раціональна регуляція — **поза емоційною**, а суб'єктивність, **відстрочка**, **варіативність** результату не дозволяють забезпечити такий же високий рівень передбачення і **гарантованості**, як в **інших** галузях знань.

Особистісно-орієнтований **зміст** пов'язаний з процесуальною формою його існування. Для суб'єктів освітнього процесу **будь-яка** цінність матиме значущість, якщо **представлена** у вигляді завдання-колізії, що вимагає співставлення цієї цінності **з іншими**; у формі діалогу, що **припускає** дослідження його **значення**; шляхом імітації життєвої ситуації, що дозволяє апробувати цю цінність у дії й спілкуванні **з іншими** людьми.

Входження **вчителя** і учнів у діалог **передбачає** своєрідну інверсію всіх параметрів **навчання** і виховання: те, що було зовнішнім по відношенню до їх спілкування (**мета**, **зміст** навчального процесу та ін., **змінює** своє джерело, стає

внутрішнім стимулом, результатом згоди і співпраці суб'єктів, їх особистісного розвитку.

Виховання як складний двосторонній процес взаємодії суб'єктів і єдності навчання, виховання і розвитку особистості дитини досліджувалися З.І.Васильєвою та її науковою школою. У пошуку інваріантних та індивідуально-особистісних характеристик вихованості дитини вивчаються функції знань, мотивів, способів поведінки учнів при зміні видів діяльності і реальних педагогічних ситуацій, їх ціннісні орієнтації; розробляються ідеї виховуючого навчання теорія методів виховання, що забезпечує взаємодію суб'єктів навчання і виховання, які стали теоретичною основою нашого дослідження.

Цінності виховання — це його людські значення, суспільно схвалювані й передавані з покоління в покоління зразки педагогічної культури, відображені в культурному вигляді людини, культурних зразках життя, міжпоколінній взаємодії й виховних відносинах, у педагогічних теоріях і системах, технологіях і способах педагогічної діяльності і поведінки.

Для виявлення суті виховних можливостей діалогу важливо зрозуміти, на який образ людини воно націлене. Спираючись на досягнення сучасної антропології, можна стверджувати, що людина виявляє собою єдність трьох сутностей: природної, соціальної й культурної. Відповідно до цього й дитину необхідно розглядати в трьох вимірюваннях — як істоту природну, соціальну й культурну. Виділення цієї суті не означає, що вони співіснують у дитині кожна сама по собі. Людина — істота цілісна. Недаремно основною в її розвитку на всіх вікових етапах визнається суперечність між соціальним і біологічним, природним початком, і єдино правильний шлях його дозволу — це “окультурення” людських потреб, яке може відбуватися в різних формах, у тому числі і в діалозі. Між природою і соціумом лежить культура, об'єднуюча їх і спроможна дозволити суперечності між природною і соціальною засадами в людині. Лише через культуру відбувається її природне входження в соціальне життя, входження в діалог.

З педагогічної точки зору це означає виховання в учнів високого рівня самосвідомості; відчуття власної гідності; самоповаги; самостійності; самодисципліни; незалежності думок, поєднаної з повагою до думки інших людей; здібності до орієнтування у світі духовних цінностей і в ситуаціях навколишнього життя; уміння ухвалювати рішення й нести відповідальність за свої вчинки, здійснювати вільний вибір змісту своєї життєдіяльності, лінії поведінки, способів свого розвитку та ін. Виховання вільної особи вимагає виключення з освітньої системи будь-яких методів і форм тиску на дитину й розвитку практики включення учнів з раннього віку в ситуацію діалогічної взаємодії, у ситуацію вибору, самостійного ухвалення рішень та інших механізмів демократизації освітньо-виховної системи.

Принцип особистісного підходу означає визнання дитини активним суб'єктом виховного процесу. Відповідно до такого підходу закони духовного і фізичного розвитку, процеси і зміни, що відбуваються у внутрішньому світі дитини, служать головними орієнтирами у виховній діяльності. Всебічне вивчення особи виступає необхідною умовою успішності виховання, а її саморозвиток, формування суб'єктних властивостей — вищим показником його ефективності.

Аналізуючи уявлення про діалог, його сутність, призначення, роль у вихованні, навчання і розвиток особистості, пересвідчуємося в тому, що:

- в історії зарубіжної і вітчизняної педагогіки звернення до діалогу пов'язане з потребою людини – зрозуміти себе, шукати істину, розвивати свій розум, проявляти самостійність;
- реалізація мети діалогового підходу в навчанні і вихованні — виховання моральності, навчання і розвиток особистості — відбуваються в нерозривному зв'язку з природою дитини (на основі принципу природо-відповідності) з опорою на її соціальний культурний досвід (за принципом культуровідповідності) за активності й самодіяльності в спілкуванні й діяльності кожного індивіда;

- багато аспектне представлення діалогу дозволило визначити, що вчені з різними педагогічними поглядами визнають діалогічний підхід до навчання і виховання особи, діалогічну позицію вчителя і учня, діалогічне ставлення до світу, людей і себе, діалогічну ситуацію уроку, вважаючи, що діалог—ситуація пошуку значення цінностей і закріплення їх в переживаннях і діях.

Можна зробити висновок, що діалог як спосіб пізнання дійсності і одночасно як особливе дидактично-комунікативне середовище, забезпечує суб'єктно-сміслові спілкування, рефлексію й самореалізацію особистості; сучасний освітній процес звертається до діалогу як інструменту (способу, методу), що забезпечує розуміння, хвилювання, думку, буття і т.п. дитини, яка входить до світу культури; розкриття індивідуальності людини в людині, конструктивну діяльність учителя і учнів; виховання культурою і в культурі забезпечує природне входження людини в соціальне життя, вступ до діалогу, з одного боку, а з іншого саме в діалозі відбувається оволодіння культурою, самовизначення в ній та її творення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Библер В.С. Диалог. Сознание. Культура (идея культуры в работах М.М.Бахтина) // Одиссей: Человек в истории. — М., 1989. — С. 21-59.
2. Бубер М. Проблема человека. — Киев, 1989.
3. Горшкова К.К. Педагогика диалога // Человек в мире диалога — С.-Пб.:каф. философии, 1995.
4. Курганов СЮ. Ребенок и взрослый в учебном диалоге: Кн.для учителя.—М.: Просвещение, 1989. — 127 с.
5. Ярашевский М. Г. Дискуссия как форма научного общения // Вопросы философии, №3, 1978. — С. 94—103.
6. Laurillard, D. Rethinking university teaching. A framework for the effective use of technology. London: Routledge. –2004.

7. Nelson T.O., Narens L. Metamemory: A theoretical framework and new findings. — The psychology of learning and motivation, 26, 1990. — P.125-141.
8. Resnick L.B. Cognition and instruction. In B.L.Hammonds (Ed.), Psychology and learning: The master lecture series. Washington, DC: American Psychological Association, 2002. — P. 127-186.
9. Snyder M., Uranowitz S.W. Reconstructing the past: Some cognitive consequences of person perception. Journal of Personality and Social Psychology, 36,2001. — P.941-950.
10. Williams E. Experimental comparison of ac-to-face ant mediated communication
a review. — Psychol. bull. Wash., vol. 84, № 5, 2002. — P. 963—976.

Стаття присвячена вивченню й значенню діалогу в загальноосвітніх навчальних закладах Великої Британії, а також вивчення і теоретичний аналіз психологічних досліджень в галузі педагогічної психології вітчизняних та зарубіжних авторів.

Статья посвящена изучению и значению диалога в среднеобразовательных учебных заведениях Великобритании, а также изучение и теоретический анализ психологических исследований в области педагогической психологии отечественных и зарубежных авторов.

This article is devoted to studying and significance of the dialogue at secondary schools of Great Britain and it is also devoted to studying and theoretical analysis of psychological searching in the field of pedagogical psychology by native and foreign authors.